

Flash News 4, 2024

Η επιδείνωση του φυσικού ισοζυγίου σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (2020-22) και οι δυσοίονες προοπτικές του

Βύρων Κοτζαμάνης, Βασίλης Παππάς*

Τα φυσικά ισοζυγία (γεννήσεις – θάνατοι) στη χώρα μας έχουν αλλάξει πρόσημο μετά το 2010, μετατρέποντας μόνιμα για πρώτη φορά στη μεταπολεμική μας ιστορία από θετικά σε αρνητικά. Η συνεχής αύξηση του πλήθους των ηλικιωμένων έχει προκαλέσει μια αύξηση των θανάτων που ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του 50, ενώ η συνεχής μείωση του αριθμού των παιδιών που αποκτούν τα ζευγάρια προκάλεσε την μείωση των γεννήσεων μετά το 1980. Οι αντίστροφες πορείες θανάτων και γεννήσεων οδήγησαν έτσι αναπόφευκτα, από ένα σημείο και μετά στην υπεροχή των πρώτων έναντι των δευτέρων, μια υπεροχή που διευρύνεται συνεχώς: 38,5 χιλ. λιγότερες γεννήσεις από θανάτους την τριετία 2011-13 και 111 χιλ. το 2017-2019 (113 θάνατοι /100 γεννήσεις στη πρώτη και 143 στη δεύτερη). Στην τριετία όμως 2020-22 το έλλειμμα διευρύνθηκε σημαντικά (-169 σχεδόν χιλ.) με αποτέλεσμα να αντιστοιχούν πλέον 168 θάνατοι ανά 100 γεννήσεις. Η επιδημία επιτάχυνε την αύξηση των θανάτων, μια αύξηση που αναμενόταν ούτως ή άλλως λόγω της αύξησης των ηλικιωμένων αναμεσα στο 2017 και το 2023. Οι επιπτώσεις αντιθέτως της πρόσφατης πανδημίας στις γεννήσεις της ίδιας τριετίας ήταν περιορισμένες, καθώς η μείωση τους (-13 χιλ. ανάμεσα στις δυο προαναφερθείσες τριετίες) ήταν λίγο μεγαλύτερη από την αναμενόμενη.

Η οφειλόμενη στη συγκυρία (πανδημία) επιδείνωση του φυσικού ισοζυγίου είναι γεγονός, και θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η κατάσταση θα αλλάξει τα επόμενα χρόνια. Η αύξηση των θανάτων μετά την επιστροφή τους στις 130 χιλ. το 2023 θα είναι από εδώ και πέρα ηπιότερη και επομένως, αν οι ετήσιες γεννήσεις σταθεροποιούνταν γύρω από τις 82 χιλ. (μέσος όρος της τριετίας 202-22), η ψαλίδα γεννήσεις- θάνατοι θα μπορούσε να «κλείσει». Αυτό όμως δεν πρόκειται να συμβεί καθώς οι θάνατοι θα είναι μεν τα επόμενα χρόνια λίγο λιγότεροι κατά μέσο όρο από τους 138 χιλ. που καταγράφηκαν το 2020-22, αλλά οι γεννήσεις θα είναι αρκετά λιγότερες από τον μέσο όρο των 82 χιλ. της ίδιας τριετίας για δυο λόγους: α) το πλήθος των γυναικών σε ηλικία απόκτησης παιδιών θα συνεχίσει να μειώνεται και β) δεν αναμένονται ριζικές θετικές αλλαγές στο ευρύτερο για την δημιουργία οικογένειας και την απόκτηση παιδιών περιβάλλον. Τα φυσικά ισοζύγια θα συνεχίζουν επομένως να είναι αρνητικά τα επόμενα χρόνια κυμαινόμενα γύρω από τις -55 χιλ. ετησίως, ενώ η αναλογία γεννήσεων προς θανάτους, παρόλες τις όποιες διακυμάνσεις της δεν πρόκειται να μεταβληθεί σημαντικά, κυμαινόμενη από 170 έως 180 θανάτους ανά 100 γεννήσεις.

Η αναλογία αυτή, σε χαμηλότερα του εθνικού επίπεδα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς: 1) αντικατοπτρίζει κυρίως το διαφορετικό ειδικό βάρος των μεγάλων ηλικιακών ομάδων στο συνολικό πληθυσμό των διοικητικών ενότητων, άμεση απόρροια των διαφοροποιημένων στο παρελθόν εξελίξεων της θνησιμότητας, της γονιμότητας, και, κυρίως της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, και, ταυτόχρονα, 2) μας επιτρέπει να αποκτήσουμε μια αδρή εικόνα για το πως θα εξελιχθεί μεσοπρόθεσμα ο πληθυσμός τους εν απουσία μετανάστευσης καθώς το μέλλον δεν προδιαγράφεται με τον ίδιο τρόπο ανάμεσα σε μια διοικητική ενότητα με σχετικά ισορροπημένο ισοζύγιο γεννήσεων και θανάτων και σε κάποια άλλη όπου αντιστοιχούν 3, 4 ή και ακόμη περισσότεροι θάνατοι ανά γέννηση.

Οι διαφοροποιήσεις της αναλογίας αυτής και οι αποκλίσεις της από τον μέσο εθνικό όρο (1,68 θάνατοι ανά γέννηση το 2020-22) είναι σημαντικές και διευρύνονται περνώντας από τις Περιφέρειες στις Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε), και, στη συνέχεια στους Δήμους και στις Δημοτικές Ενότητες (Δ.Ε). Θα διαπιστώσουμε ειδικότερα ότι σε επίπεδο Περιφερειών το Νότιο Αιγαίο με λίγο περισσότερες γεννήσεις από θανάτους διαφοροποιείται σημαντικά της Δυτ. Μακεδονίας όπου αντιστοιχούν 2,4 θάνατοι/γέννηση (Πίνακας 1). Οι διαφορές διευρύνονται σε επίπεδο Π.Ε (Πίνακας 2) καθώς σε 5 μόνον από αυτές οι γεννήσεις είναι αρκετά περισσότερες από τους θανάτους (αναλογία 0,5-0,89 θάνατοι /γέννηση), σε 4 Π.Ε θάνατοι και γεννήσεις δεν διαφέρουν σημαντικά, σε 14 οι θάνατοι υπερτερούν ελαφρώς ενώ σε 51 αντιστοιχούν 1,5 ή και περισσότεροι θάνατοι ανά μια γέννηση (σε 11 δε από αυτές 2,5 και περισσότεροι). Στους 325 Δήμους (Πίνακας 3) οι διαφορές ανάμεσα στον Δ. Θήρα με 2 γεννήσεις ανά ένα θάνατο (δείκτης<0,5), και, στο άλλο άκρο, σε 49 Δήμους που αποτελούν το 15% του συνόλου όπου καταγράφονται περισσότεροι από 4 θάνατοι/γέννηση (σε 20 δε από αυτούς 6 ή περισσότεροι), είναι συνταρακτικές. Σε επίπεδο τέλος Δημοτικών Ενοτήτων οι αποκλίσεις από τον μέσο εθνικό όρο είναι ακόμη μεγαλύτερες (Πίνακας 4): αν σε 19 Δ.Ε (το 2,1% του συνόλου) οι γεννήσεις υπερτερούν αρκετά των θανάτων ενώ σε 27 έχουμε μόνον θανάτους, σε 348 (μια στις τρεις Δ.Ε) 4 ή περισσότερους θανάτους ανά γέννηση και σε 196 (19% του συνόλου) 6 και άνω !!!

Πίνακας 1. Θάνατοι ανά μια γέννηση στις Περιφέρειες, 2020-22

Περιφέρειες	Θάνατοι/γέννηση
Νοτίου Αιγαίου	0,9
Κρήτης	1,1
Βορείου Αιγαίου	1,4
Αττικής	1,5
Ιονίων Νήσων	1,6
Δυτικής Ελλάδας	1,8
Κεντρικής Μακεδονίας	1,9
Θεσσαλίας	2,1
Ανατ. Μακεδονίας & Θράκης	2,1
Ηπείρου	2,1
Πελοποννήσου	2,1
Στερεάς Ελλάδας	2,1
Δυτικής Μακεδονίας	2,4
Ελλάδα	1,68

Θάνατοι/γέννηση	Πλήθος Π.Ε	Ποσοστιαία κατανομή
< 0,5	0	0,0
0,5 - 0,89	5	6,8
0,90 - 1,09	4	5,4
1,1 - 1,49	14	18,9
1,5 - 1,99	23	31,1
2,00 - 2,49	17	23,0
>= 2,5	11	14,9
Ελλάδα 1,68	74	100,00

Πίνακας 2. Θάνατοι ανά μια γέννηση στις Π.Ε, 2020-22

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία των δεδομένων

Θάνατοι/γέννηση	Πλήθος Δήμων	Ποσοστιαία κατανομή
< 0,5	1	0,3
0,5 - 0,89	14	4,3
0,90 - 1,09	13	4,0
1,1 - 1,49	62	19,1
1,5 - 1,99	76	23,4
2,0 - 2,99	69	21,2
3,0 - 3,99	40	12,3
>= 4,00	49	15,1
0 γεννήσεις	1	0,3
Ελλάδα 1,68	325	100,0
6,00-25,00	20	6,2

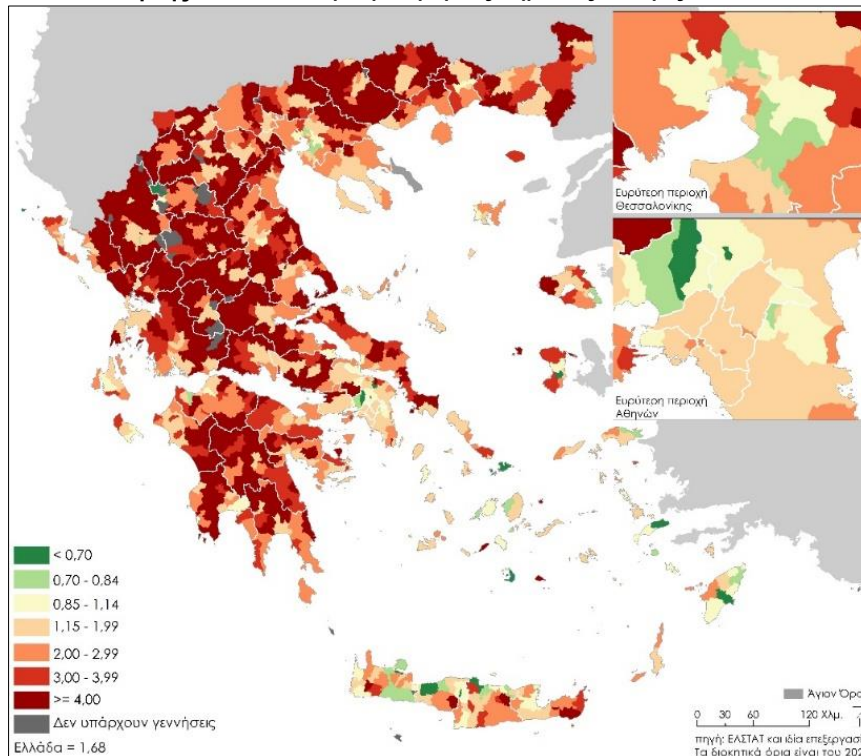
Πίνακας 3. Θάνατοι ανά μια γέννηση στους Δήμους, 2020-22

Θάνατοι/γέννηση	Πλήθος Δημ. Ενοτήτων	Ποσοστιαία κατανομή
<= 0,70	19	1,8
0,71 - 0,84	28	2,7
0,85 - 1,14	57	5,5
1,15 - 1,99	251	24,2
2,00 - 2,99	194	18,7
3,00 - 3,99	111	10,7
>=4,00	348	33,7
0 γεννήσεις	27	2,6
Ελλάδα 1,68	1036	100,00
6,00-64,0	196	18,9

Πίνακας 4. Θάνατοι ανά μια γέννηση στις Δ.Ε, 2020-22

Η χαρτογράφηση των αποτελεσμάτων της ανάλυσής μας μας επιτρέπει αφενός μεν να αναδείξουμε τα διαφοροποιημένα ανά επίπεδο χωρικά μοτίβα, αφετέρου δε τις σημαντικές διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό τους. Θα περιορισθούμε εδώ μόνον στον σχολιασμό ενός και μόνον χάρτη, αυτού που δημιουργήσαμε σε επίπεδο Δημοτικών Ενοτήτων. Από μια πρώτη ανάγνωσή του διαπιστώνουμε ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Δ.Ε του νησιωτικού χώρου (με εξαίρεση αυτές του Βόρειου Αιγαίου και τμήματος της Κρήτης), των Δ.Ε των μεγάλων αστικών κέντρων ως και αυτών των μητροπολιτικών περιοχών Αθηνών και Θεσσαλονίκης έχουν θετικότητα (<0,58 θάνατοι ανά γέννηση) ή ακόμη σχετικά ισορροπημένα (τιμές του δείκτη από 0,85 έως 1,14) φυσικά ισοζύγια. Οι περισσότερες δε από τις 47 Δημοτικές Ενοότητες με αρκετά περισσότερες γεννήσεις από θανάτους βρίσκονται στις Κυκλάδες, στα Δωδεκάνησα και στο βόρειο άξονα της Κρήτης. Αντιθέτως, η ανισορροπία ανάμεσα στις γεννήσεις και τους θανάτους είναι εντονότατη στην μεγάλη πλειοψηφία των Δ.Ε που βρίσκονται στο κεντρικό και δυτικό τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας καθώς και στη Κεντρική-Αν. Μακεδονία και Θράκη όπου αντιστοιχούν συνήθως τρεις η και περισσότεροι θάνατοι ανά γέννηση. Στο τμήμα δε αυτό της ηπειρωτικής Ελλάδας εντοπίζονται και όλες σχεδόν οι ΔΕ που δεν είχαν γεννήσεις το 2020-22, αλλά μόνον θανάτους.

Χάρτης. Θάνατοι ανά μια γέννηση στις Δημοτικές Ενοότητες, 2020-22

Ο χάρτης αναδεικνύει τις σημαντικές διαφοροποιήσεις που υποκρύπτονται κάτω από τον εθνικό μέσο όρο (1,68 θάνατοι/γέννηση), ένα μέσο όρο που είναι ήδη ανησυχητικός και που δεν αναμένεται να βελτιωθεί τα επόμενα έτη. Η επιτάχυνση του ρυθμού μείωσης του πληθυσμού μας τα επόμενα χρόνια στη περίπτωση ενός ουδέτερου μεταναστευτικού ισοζυγίου, είναι επομένως αναπόφευκτη. Το γεγονός δε ότι στις μισές σχεδόν (459 από τις 1036) Δημοτικές Ενοότητες που βρίσκονται όλες, εκτός σπανίων εξαιρέσεων, στο ορεινό και ημιορεινό τμήμα της ηπειρωτικής Ελλάδας, αντιστοιχούν περισσότεροι από 3 θάνατοι ανά γέννηση προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη ανησυχία καθώς η μελλοντική δημογραφική τους δυναμική είναι ήδη υποθηκευμένη. Η υπερ-υπεροχή σε αυτές των θανάτων, αποτέλεσμα κυρίως των ηλικιακών τους δομών που συνδυάζουν πολλούς ηλικιωμένους (βλ. αυξημένους θανάτους) και περιορισμένο αριθμό ατόμων σε ηλικία δημιουργίας οικογένειας (βλ. λίγες γεννήσεις) θέτει βάσιμες αμφιβολίες ως προς τη δυνατότητα επιβράδυνσης της πληθυσμιακής τους κατάρρευσης, μιας κατάρρευσης που θα υποθηκεύσει αναπόφευκτα και την κοινωνική και οικονομική τους δυναμική.